

VOJENSKÉ ROZHLEDY

ROČNÍK V.

ČÍSLO 7.

*Žižkova hlava
s táborského znaku z roku 1516.*

Význam Žižky pro válečnictví.)*

Príspevek k tomuto tématu bude dnes na místě. Základem k němu jsou poznatky, sebrané rozborů válečných epizod, výprav i válečných příhod znamenitých vojenských osobností doby vozových vojsk XV. věku. Leč i dob jiných a co do národů, hlavně ze srovnávek dřevního válečnictví Slovanů.

Žižka jako válečník po prvé vzat byl u nás na slovo, když za revoluce v Praze roku 1419 dobyl brány mostecké i Menšího města. Arci, několik jen dní později, když 13. února uzavřeno příměří mezi královskými a Pražany, byl Žižka mezi venkovany z Prahy vypovězenými. Odebral se s přívrženci do Plzně. Tu nastala mu památná doba prakticky cvičiti lid a vštěpovati mu zásady nové své taktiky vozového vojska. Ta se osvědčila a pak na celý zbytek XV. století přivedla převrat u válečnictví a pěchotě vrátila rozhodnou v bitvách váhu.

Žižka učil prostý lid venkovský bojovati vítězně s nezdolným je m u d o s u d nepřitelem: jezdecky bojujícím, rafinovaně a nákladně vystrojeným i vyzbrojeným rytířstvem.

Rád později, už vítěz v oslnivé řadě šarvátek i bitev, připomínával Žižka svým přívržencům, aby pomněli doby: „... ježto mají proti velkým, nemnozí proti mnohým, chudě zbrojení proti železem okutým bojovali...“!

Trefně postřehl Žižka vady rytířského válečnictví, jemuž vlastně pouhá hmota a statečnost v těžké výstroji (nárazná síla houfů těsně semknutých — „nerozborných“) byla vrcholem taktické dokonalosti. Za autokratické převahy šlechtického živlu během set let vyvinula se určitá šablona rytířského boje, v níž dokonce zanikla možnost, aby vojevůdce ovládal všechny houfy svého vojska za bitvy už rozpuštěné. Rytířská bitva zvrtila se v pouhý součet soubojů jednotlivých houfů, skupených sice podle sebe a za sebou do šiků dle určitých pravidel, leč jinak zcela nezávislých na dalším vlivu vojevůdcovy vůle a věhlasu. Sám taktický pořádek houfů, leč i výstroj, výbroj a výcvik jednotlivých bojovníků se tomu přizpůsoboval.

Hromadným houfům tuho semknutým, jezdeckým, nemohla se arci pro boj hodit každá povrchlina (terén). A stavovská pýcha přivodila zruďné obvyklosti: vzájemné dohody mezi soky, kdykoli jednomu z nich nezdál se přístup k sokovi příhodným rozestaviti své vojsko. Všechn zájem rytířstva točil se tehdy kol stavovské pýchy: „čest“ rytířská nedovolovala ani kořistit z povrchliny v neprospěch protivníka téhož stavu!

Taktický zájem nucen ustoupiti zájmu sobeckého stavovství. Rytířstvo mohlo si dovoliti podobné výstřelky. Nebylo soupeře, jenž by je mohl ztrestat.

A přece se vyskytl: Žižka rozmetal rytířský sebeklam, uvedl válečnictví do pravých kolejí.

*) Pozn. redakce. Redakce „Vojenských Rozhledů“ požádala zasloužilého pracovníka v oboru českého válečnictví, p. red. Hanuše Kuffnera, aby podal souhrn svých názorů o válečnictví Žižkově. P. red. H. Kuffner ochotně přispěl tímto článkem.

Válečníkovi zřídil účelně členitý, hybný, snadno ovládatelný taktický stroj v každé povrchlině upotřebitelný. Vrátil mu tak i vliv na boj všech součástí vojska. Naučil i bojovníctvo v mezích rámce plnit povinnosti samostatně. Ne už v roli bezmyšlenkovitého, nýbrž účel chápajícího jedince.

Platnost jedince ve tvaru taktickém! Až se taková myšlenka zdá pro tehdejší věk pohádkou! Proč lpělo vojsko s takou láskou na Žižkovi, pověstném přec železnou svojí kázní? Odkud jev neobyčejný, že z prostých venkovanů v čarovně krátké lhůtě vždy zřídil sobě znamenitě pracující nástroj svých válečnických podniků? Odkud vzal by se onen znamenitý vojenský duch v řadách Žižkových? Už jaký rozdíl ve vojínstvu husitském a německém! O sobě nasebe vědomí Husity! A výrazná až způsobilost Žižkových borců obsluhovati „chutně“ a trefně těžkopádný bojový vůz za všech okolností bojových i poměrů půdy! A nápadný jev bezpočtu znamenitých vůdců jeho školy, z prostého, nijak panského stavu!

Duch Žižkovy taktiky rozhodoval v bitvách; umění, okamžitě se přizpůsobit potřebě ať taktiky, ať povrchliny. Vozy, nehybná dosud nanejvýš hradba, jeho taktikou proměněna v ochranu hybně článkovanou, měnící ústrojnou tvářnost svoji i za vřavy bitevní. S tak zv. bojovými vozy starověku nemá Žižkova vozová taktika podobnosti.

Žižkova taktika pěchoty umožnila i v širém poli vně vozů vítězný zápas kos a cepů s výzbrojí, výstrojí i taktickým pořádkem rytířstva, lidu prostému dosud nepřemožitelným.

Žižka jest i tvůrcem hybného polního dělostřelectva. Jeho harcovnice, lehké poměrně pušky (= děla) na kárách — sloužící pouze boji s houfy vojskovými, poprvé za něho provádějí taktické úkoly na bojišti s měnivými podle potřeby stanovišti. Provázejí útočící části vojskové, hončími vozy chráněné, vnitř, a potřeba-li káže, i vně šiku vozového. Provádějí výpady náhle otvíranými „uličkami“ krajních řad vozových, aby vně šiku „potrchovaly“, t. j. palbou svojí z měnivých stanovišť houfy nepřítelovy rušily, anebo opět, podle potřeby taktické, uličkami překvapně zpět do šiku se uchýlovaly. Tak se děje i z hromadného vozového tělesa valného vojska.

Také účelná — kde třeba — hromadná palba dělová byla oblíbenou a výraznou součástí nové Žižkovy taktiky.

A v čem ta změna i neodolnost jeho pěchotní taktiky?

Vůči tuho semknutým a hlubokým hofům rytířského jezdeckta zřídil Žižka své ploché (mělké), leč široké taktické ústroje cepníků, tak aby mohly rázem všechny cepy současně k nepříteli přilnouti. Jimi zpravidla rytířské houfy obchvacoval (t. j. z jednoho boku zasáhl) anebo obmykal (t. j. z obou boků současně obchvátíl).

Abyste pak svým kosařům usnadnil rozsudně působiti, zavedl v zájemnou podporu rozličných zbraní. Vestřilev hromadnou palbou ručnic a děl ulice do hustě semknutého šiku jezdeckta nepřátelského, vmetnul kvapným a včasným výpadem do ulic takto vzniklých kosaře, zšikované úzce a do hloubky (aby rázem celou hloubku nitra nepřátelského houfu zasáhli). Byli secvičení kosami svými bystře na pravo i na levo koním nepřátelským nohy kosit, břicha párat a jinak je kácet. V čele krytí pavezníky a několika sledy sudličníků, hybní kosaři (s cepníky pravidlem současně) dovršovali zkázu rytířského houfu ve lhůtě nejkratší.

Těsná semknutost nárazového houfu strašně vymstila se na rytířstvu. Rytířský bojovník, kůň na koni, naprosto nebyl s to koně otočit. Jednotlivě na žádnou ze stran. A nebyl ani s to hájit se jednotlivě v těsném houfu. Houf rytířský byl způsobilý k taktickým výkonům pouze v celku, a to pouze přímo dopředu. Na strany a dozadu jen zatáčkou velikým obloukem a nejvýše ještě šourem v polobok, to však pouze, uvolněn-li houf, tudíž ne za bitvy. Rytířstvo, naznačeným způsobem současně napadené čelmo a z obou boků, propadlo zkáze bezvládně, bez obrany.

Žižka i co válečník byl náveskrz Slovan. Ve Slovanstvu za stará vždy ve všem převládala lidovost správy. I ve vojenství a válečnictví. Nikoli rod, nýbrž muž, schopnost v popředí. Jaký bezpočet zdatných vůdců vyrostl se u nás ze školy Žižkovy! Marne hledáme pravidla toho v německém vojenství středověku. Pokusy po bitvě ústecké 1426, (kdy ryze stavovské a statečné vojsko rytířské naposledy měřilo se dosavadním způsobem s Husity Čechy), žalostně končily. Hromadná vojska německá, doplňovaná již obecným lidem, doma otrocky drženým, obracela se na útěk, vojsk českých ani nesčekavše. Utekla statečným pánům zpod korouhví. Hlavní příčina stále byla táž: rozdílný duch politické výchovy, jiný u Slovanů, jiný u Němců. Žižka uměl kořistit z toho, co nám vrozeno. Nebylo dosud správně oceněno, kterak duch jeho na sta let předem už v pevné tvary uvedl taktické zásady novodobé.

Srovnajme jen se zásadami novodobé taktiky do let devadesátých XIX. věku taktický obraz Žižkou už před pěti sty lety vytvořený. Především třeba zdůrazniti Žižkou do válečnictví moderního po prvé zavedenou pravidelnou vzájemnou bitevní souhru všech hlavních zbraní: pěchoty, jezdeckta, dělostřelectva i vozů. Obraz všech bitev Žižkových takto lze v zásadách načrtnouti:

1. Vždy předchází obhlédka nepřátelských poměrů lehkým pátráním jezdeckta (honců) na velikou vzdálenost až k nepříteli. A v zápětí obhlédka povrchliny náčelnými osobami, neboť nebylo příkladu, aby se taktika Žižkova nebyla přizpůsobila vlastnostem půdy vždy výhodně.

2. Žižkovy bitvy t. zv. „na setkání“ zahajuje vždy lehké pěší, jezdecké i dělostřelecké harcovnictvo (kušaři pěší i jezdečtí a děla harcovnice), mnohdy s doprovodem i hončích vozů. Předvoj ten, „hončí korouhvi“ zvaný, měl úkolem nepřítele zbadati, valnému šiku vozovému vhodná stanoviště zabezpečiti, nepřítele zdržovati, zeslabovati, rušiti. Současně však poměry vlastního vojska nepříтели zastírali.

3. Protože nepřátelé Žižkovi zpravidla převyšovali jej svým počtem, vítávání jim zpravidla haječně a především hromadnou palbou pušek (ručnic i děl, těžkých vozových i kárových), kušaři i lučištníky a pračaty. Buď býval nepřítel již palbou zdolán a odbit, anebo střelbou tak zeslaben a zpracován, že ve vhodném okamžiku taktickém bylo lze doraziti jej posledním z prostředků vojevůdcových:

4. výpadem zbytných houfů pěších a po případě (k ruce-li byli i útokem „kopiníků řádu rytířského“ rytířského těžkého jezdeckta Žižkova. Zemlený (zpracovaný) zatím již nepřítel jim zpravidla neodolal.

5. Vítězství dovršily pak stihy všeho lidu na bojišti. A daleko za bojiště stihy lehkého jezdeckta (honci, tiž arci, kteří bitvu i harcovnický zahajovali).

Nejsou-li to zásady naprosto i naše novodobé? A souhra zbraní u vzájemné podpoře totožná?! A všecko lze doložit. Poukazují na zachované paměti a záznamy o válečných výpravách vozových vojsk XV. věku a podnicích i skutečích odchovanců přímých i napodobitelů školy Žižkovy.

A Žižkova strategie? Kdekoli v tomto ohledu blíže přihlédneme a vyjde najevo neklamně tvorba Žižkova, setkáváme se i tu a vždy s dokonalým mistrem virtuosně pracujícím.

Příkladem stůž zde kabinetní kousek Žižkovy strategie z doby druhé kruciaty: jeho **přepad zimních ležení krále Zikmunda u Kutné Hory 6. ledna** a souvislé s tím slavné stihy 7. a 8. ledna r. 1422 (viz skizzu).

Po horkých bojích kolem Kutné Hory před vánocemi (21., 22. a 23. prosince) 1421 ustoupil Žižka se svými Táboři a Pražany do Kolína, aby kvapnou sbírkou posíl z Boleslavska a Hradecka doplnil svůj nedostačný počet vůči nepřátelské přesile.

Král Zikmund pokládal Žižku za úplně poražena a na útěku. Rozložil proto svých 60.000 mužů do zimních ležení v Kutné Hoře a vesnicích okolních. Hlavní stan ve městě, valné síly ostrahy v Nebovidích a kolem. Spižující jeho výpravy plenily, pálily a vybíjely vesnice a městečka daleko široko, až i za Čáslav, mimo pásmo ležení. O Žižkovi po celé dvě neděle nebylo vidu ni slechu. Královské vojsko cítilo se bezpečno. Až v den Tříkrálový, 6. ledna 1422, 14 dní po ústupu Žižkově, vyrušeno bylo strašlivě z klidu náhlým příchodem zesíleného vojska Žižkova k Nebovidům, které neotálelo útočit. Bylo zřejmě už v hodinách odpoledních, kdy za doby zimní stíny temnoty noční se již začínají prostírat po krajině. Královští u Nebovid ustrojili se v šiky, neodolali však a přinuceni couvat se značnými ztrátami bojovnictva, korouhvi i výstroje. Zpráva o Žižkovi vyplašila arci záhy dost celé pásmo kantonementů. Královští kvapem strojili se na ústup a s nimi všecko Husitům nepřátelské hornictvo i obyvatelstvo s ženami i dětmi. Porážka u Nebovid a rozptýlenost vojska nedopouštěla obnovovat boj. Ani Kutná Hora neměla být hájena, leč ani být nezkažena přenechána Husitům. Proto král kázal ji zapálit. Vše dělo se překotně, že již kolem 8. hod. večerní hlavní stan králův a přeletná vozba daly se na útěk.

Z událostí následujících pak vychází, že zkušený válečník Zikmundův evropského jména, proslulý italský kondotiere Pipa Span z Ozory, položil sčelku*) rozptýlených vojsk daleko do pozadí za pásmo kantonementů. Až snad do Skuhrova, prostřed cestu mezi Čáslaví a Německým Brodem, kam střed i křídla, koho vůbec rozkaz stihl, chvátati měl proudy samostatnými. A středu bylo uloženo chrániti sčelku zástupmo a tuho na vršinách jižně od Habrů, vzdálených 34 km od Kutné Hory. Ráznost Žižkových stihů a vlivy neobyčejně drsné tehdy zimy zhatily i tyto naděje.

Zadní voj královských vyklidil se z Kutné Hory až kolem půlnoci k 7. lednu, právě když z druhé strany vrazili do města honci Žižkovi.

Žižka pořál vojsku krátkého nočního odpočinku, když bylo s husitským obyvatelstvem uhasilo nevalný celkem ještě požár.

*) Sčelka je starý český trefný název vojenský pro sbírku sil, soustřed, sraz („rendezvous“), ve všech pramenech stále se opětuující.

Ve středu 7. ledna panoval třeskutý mráz po celý den, jenž nepopustil ani dne následujícího. Kluzké náledí pokrylo silnici a všechny cesty, ztěžující neobyčejně pochod pěším, jezdcům i vozum. Nebylo vyhlídek uraziti valné vzdálenosti. A přece rozhodl se Žižka stíhati hned od rána bez litosti a zastávky s heslem: padni, kdož padnouti máš únavou a mrazem, jen když nebude dopuštěno, aby se směly znovu shluknout nepřátelské síly šťastně přepadené v takové rozptýlenosti. Vždyť nepohoda zimní zahrnuje nepřítel stejnými trampotami!

Královským zůstal volným pouze směr k Německému Brodu a Jihlavě. Hrazeným městem Čáslavským se silnou husitskou posádkou nemohli se pustit. Silnice přes Čáslav byla tudíž výhradně v moci Žižkově a nepřítel nucen bráti se až do pásma jižně od Čáslavy cestami postranními.

Po zřízené silnici i těžkým vozům bojovým vždy kvapněji se táhne, buďsi náledí jakékoliv. Byla tudíž čaka, dostihnouti nepřítel určitě a dost brzy.

Stihy zahájeny z rána ve středu a trvaly bez přetržení — nezbytně kratičké oddychy vyjímaje. Ve čtvrtek 8. ledna už dohoněn král a Pipa, právě kdy strojili se zastoupiti cestu na výšině jižně od Habrů. I tu překvapil Žižka svým příchodem a také tu neprodleným útokem. Projevily se tu však již okatě známky demoralisace, přivoděné kvapným trampotným ústupem za vlivu děsu a strachu z rázného vítězného soka. Zprávy zaznamenávají, že útok Žižkův nepotkal se s tuhým odporem. Uherské jezdectvo — 15.000 jezdců — zdráhalo se bojovat a proto prý i sám vojevůdce Pipa radil upustit od boje. Uhři strhli všecko vojsko na další útek.

Ještě jednou, 2 míle (15 km) dále k jihu, již k večeru téhož dne a na dohled už k Německému Brodu, na vršinách severně od města, pokusili se královští Žižku zadržet.

I tu však skončil pokus žalostně. Dovršena zkáza sil královských. Podařilo se vpustit pouze část vojska do bran města králi oddaného, na posilu posádky. Všecko ostatní vojsko královské valilo se už bez zastávky po obou stranách kolem města, rozmeteno na jednotlivé proudy a bez taktické spojitosti k Jihlavě, kam král dospěl na útěku v noci. Ještě téhož večera padla celá královská vozba, na 540 vozů „natřískaných bohatou kořistí“, v plen vojska Žižkova. A 9. ledna Německý Brod obklíčen i 10. ledna vzat!

A výsledek strategického přepadu? Král Zikmund se svými obávanými křížáky uherskými ve třech dnech vybit z Čech.*)

*) Ze protivník Žižkův nebyl jen tak ledabylým sokem, zřejmě z toho, jak ze strašné situace obstojně dovedl vymotat a na pochod vypravit obrovské klubko armádní i s četnou a nemotornou přítěží přechajícího obyvatelstva. A to na vzdor porážce u Nebovid. Útok Žižkův padl as mezi 4. a 6. hodinu odpolední. Vzdálenost z Nebovid do Kutné Hory: 6 km. Zpráva o porážce mohla stihnout do Kutné Hory asi po půl 7. hodině. Následovala porada s králem (o níž jsou stopy ve zprávách) a rozkaz pro armádu i poplach. Kolem osmé hodiny začal již odsm. Začal hlavním stanem a následovala vozba. Vojsková chrana týlu vyklidila Kutnou Horu až po půlnoci, asi snad mezi 1.—2. hod. ranní.

Pipa Span měl tudíž na odsun vojska, vozby i obyvatelstva celkem 6—7 hodin času. Arci však prospělo mu nemálo, že za tmy a náledí na cestách tehdy nevalných a mezi Nebovidy a Kutnou Horou kostrbatých, Žižka s těžkým šikem vozovým postupovati směl jen velmi opatrně a zvolna. Obtíže zimní doby, tmy a půdy zdvojnásobily vzdálenosti. Tak ovšem i za stihů 7. a 8. ledna.